

NARODNOSTNE MANJŠINE KOT UČNA VSEBINA

Maja Umek *

Zbrani članki o slovenskih manjšinah v zamejstvu in narodnostnih v SR Sloveniji v Geografskem obzorniku bodo lahko učitelju geografije v veliko pomoč. Kljub temu, da je o tem vprašanju že veliko objavljenega, tudi zbrani prispevki so bili v glavnem že tiskani, pa je izbor člankov ter njihova skupna objava zelo dobrodošla. Glavni namen prispevka je prikazati uporabo zbranega gradiva pri pouku geografije.

Narodnostne manjšine v učnih vsebinah

Spoznavanju narodov in narodnosti Jugoslavije je namenjeno precej šolskih vsebin. Ker je Jugoslavija večnacionalna država, so te vsebine toliko pomembnejše, saj lahko z njimi uresničujemo pomembne vzgojne cilje. Z narodnostnimi manjšinami se srečajo učenci že v 4. in 5. razredu osnovne šole pri spoznavanju družbe, kasneje pa pri zemljepisu, zgodovini, preko literarnih del pri slovenskem jeziku, pa v okviru družbenomoralne vzgoje in samoupravljanja s temelji marksizma.

Pri zemljepisu obravnavajo učenci:

- narodnostno sestavo ter položaj narodov in narodnosti v okviru prebivalstva Jugoslavije v 8. razredu osnovne šole,
- v prvem letniku srednje šole pri učni enoti Sestava prebivalstva, podtema Narodnostna, jezikovna, verska sestava,
- večje poglavje je namenjeno narodnim manjšinam pri Zamejski Sloveniji v okviru tematskega sklopa Poglavitne geografske enote Slovenije pod gesloma a - Razčlenitev ter skupne poteze Zamejske Slovenije (posebej zahodne in posebej severne) in b - Aktualni problemi zamejskih Slovencev (samostojno delo),
- ter pri geografiji Jugoslavije v srednjih šolah pod temo Značilnosti nacionalne sestave prebivalstva Jugoslavije.

Naloge zemljepisa pri spoznavanju manjšin

Pri zemljepisu se učenci seznanjajo s pokrajinami, kjer žive manjšine. Spoznavajo naravne in družbenogeografske značilnosti zamejskih pokrajin in narodnostno mešanih ozemelj v Jugoslaviji. Nekoliko večji je poudarek na družbenogeografskih vsebinah, saj osrednji problemi manjšinskih pokrajin izvirajo iz prebivalstvenih razlik ter pogosto premajhnega upoštevanja značilnosti, potreb in pravic manjšinskega prebivalstva. Ključni vprašanja, na kateri bi morali odgovoriti vsaj na srednješolski stopnji, sta:

1. kakšen je razvoj manjšin v različnih pokrajinah zaradi njenih različnih družbenogeografskih in naravnogeografskih pogojev; 2. kako prisotnost

* dipl. geog. asistentka, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza Edvarda Kardelja, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, glej izvleček na koncu Obzornika

manjšin vpliva na razvoj ponavadi obmejnih pokrajin v različnih družbeno-političnih, gospodarskih in naravnih pogojih.

Obravnavanje manjšin pri geografiji Slovenije v srednjih šolah

Iz navedenega kratkega pregleda učnih vsebin je razvidno, da je zbrano gradivo Geografskega obzornika uporabno predvsem pri geografiji Slovenije v srednjih šolah zlasti kot osnova za samostojno delo učencev. V učbeniku Geografske značilnosti Slovenije je podan sistematičen pregled zamejske Slovenije, problemi slovenske manjšine pa so samo nakazani.

Do tretjega letnika srednje šole, ko se pojavi v nekaterih vzgojnoizobraževalnih programih geografija Slovenije, so učenci pri pouku že večkrat srečali problematiko manjšin, zato bi bilo pričakovati, da je njihovo predznanje precejšnje. Vendar že krajši pogovor pokaže, da znajo le naštevati narodnosti v SR Sloveniji, vedo, kje živijo Slovenci v zamejstvu, ter da še nimajo zagotovljenih vseh narodnostnih pravic. Njihovo znanje je zelo splošno in nenatančno. Zaradi pogoste obravnave manjšin v šoli, pogostih vesteh iz zamejstva v dnevnih časopisih, na radiu in televiziji imajo občutek, da o manjšinah dovolj vedo, celo da se tem vsebinam posveča preveč časa. Razdrobljenost učne vsebine o manjšinah med različne predmete in na različne stopnje verjetno povzroča občutek nasičenosti, po drugi strani pa se zaradi razdrobljenosti nivo pouka ne more bistveno spreminjati, kljub različnim pristopom učnih predmetov.

V letošnjem letu sem pred obravnavanjem Zamejske Slovenije v tretjih letnikih Srednje naravoslovne šole v Ljubljani izvedla med učenci dveh paralelek kratko anketo. Zanimalo me je njihovo predznanje ter odnos do manjšin. Anketa je bila anonimna. Izvedla sem jo na začetku zadnjega četrtletja. Pred tem smo že omenjali italijansko manjšino v Sloveniji ter Slovence v Beneški Sloveniji. Na anketo je odgovarjalo 61 učencev. Ker so odgovori zanimivi, jih bom kratko predstavila.

Anketa o manjšinah v dveh paralelkah tretjih letnikov SNS v Ljubljani (številke pri odgovorih kažejo pogostost odgovora)

1. Imenuj pokrajine v zamejstvu, kjer živi slovenska manjšina!

a) Avstrijska Koroška	43
Podjuna	15
Rož	12
Zilja	15
Obirsko	1
Gradiščansko	5
b) Slovensko Porabje	15
c) Furlanija Julijska krajina	14
Julijska krajina	10
Furlanija	25
Beneška Slovenija	41
Rezija	22
Tržaško	18
Goriško	2
Kanalska dolina	6

Odgovori kažejo, da učenci sicer vedo, da živijo Slovenci tudi v Italiji in

Avstriji, le četrtnina pa jih je navedla Porabje na Madžarskem. Tudi natančnejše poimenovanje slovenskih pokrajin jim dela precejšnje težave. Večina je imenovala širše pokrajine, predvsem upravne enote ter še eno ali dve ožji enoti, tako da iz odgovora ni bilo razvidno, ali učenec pozna njun odnos. Nekaj pa jih meni, da žive Slovenci tudi na Gradiščanskem.

2. Naštej nekaj problemov slovenske manjšine a - v Italiji in b - v Avstriji!

Učenci najpogosteje navajajo za Italijo neupoštevanje slovenskega jezika (31), šolanje v italijanski (21), pritisk neofašistov (7), uničevanje dvojezičnih napisov (8) in spomenikov (3), nepriznavanje manjšine (11). Omenjajo tudi gospodarsko zapostavljanje (4), neupoštevanje kulture Slovencev (8), dva pa navajata prizadevanje Slovencev za globalni zaščitni zakon.

Tudi problemi Slovencev v Avstriji so po mnenju učencev podobni: neenakopravnost slovenskega jezika (37), šole (29), dvojezični napisi (10), pravice manjšin (12), gospodarsko zapostavljanje (8), pritisk nacionalistov (3), problemi pri kulturnem udejstvovanju (5), osebna varnost (1), neupoštevanje 7. člena meddržavne pogodbe (1), ukinjanje dvojezičnega pouka (1).

Značilni so zopet zelo splošni odgovori ter pozornost na kulturno, tj. predvsem zunanje izkazovanje slovenstva. Neenakopravnost Slovencev v gospodarskem in političnem življenju pa omenjajo le posamezniki.

3. Naštej pravice manjšin v Jugoslaviji!

Učenci so omenjali: pravico šolanja v maternem jeziku (37), dvojezičnost (33), oddajen na RTV in časopisi v lastnem jeziku, možnost kulturnega izražanja (20), vse pravice (18), politične (9), gospodarske (3) pravice, stik z matičnim narodom (2), posebne pravice (2).

Spet je bila na prvih mestih pravica do uporabe maternega jezika, izpostavljeni sta bili šola in kulturno izražanje. Precej je bilo splošnih odgovorov (vse pravice).

4. Se ti zdi potrebno, da večinski narod na narodnostno mešanem ozemlju govori ali vsaj razume jezik manjšine? Da Ne Odločitev utemelji.

44 učencev je obkrožilo DA, 8 NE, 9 pa se jih ni opredelilo. Potrebnost funkcionalne dvojezičnosti vidijo učenci: v lažjem sporazumevanju (21), boljših odnosih med večino in manjšino (15), lažjem sodelovanju in reševanju problemov (8), v manjših razlikah in zato večji strpnosti (4). Nekateri ugotavljajo, da šele to omogoča dejansko enakopravnost (8).

Učenci, ki ne vidijo potrebe, da večinski narod vsaj razume jezik manjšine na narodnostno mešanem ozemlju, utemeljujejo svojo odločitev na naslednje načine: dolžnost manjšine je, da se nauči jezik večinskega naroda (8) ter da se mu prilagodi (4) oziroma svojo opredelitev tehtajo z velikostjo manjšine (2).

Preveliko je število učencev, zlasti če zraven prištejemo tudi neopredeljene (17), ki ne vidijo potrebe, da na narodnostno mešanem ozemlju vsak narod govori svoj jezik, pa se vseeno razumejo med seboj.

5. Pri vsaki trditvi obkroži eno številko:

- 1 - če se s trditvijo povsem strinjaš
- 2 - če se z njo delno strinjaš
- 3 - če se ne moreš opredeliti
- 4 - če se s trditvijo v glavnem ne strinjaš
- 5 - če se s trditvijo nikakor ne strinjaš

Narodnostna manjšina pomeni za večinski narod:

	1	2	3	4	5
a - stalno politično nevarnost	3	10	3	22	23
b - probleme zaradi različnih vrednot, navad obeh narodov	9	15	9	14	13
c - širjenje kulturnega obzorja obeh narodov	24	14	4	4	5
č - možnost boljših političnih odnosov z matično državo manjšine	31	17	9	3	1
d - prednost za gospodarski razvoj obmejnega območja	15	15	22	5	4
e - oviro za skladnejši razvoj države	2	7	10	23	18

Večina učencev (45) meni, da narodna manjšina ne pomeni politične nevarnosti. Različne vrednote in navade pa lahko sprožijo probleme (24 in 9 nepredeljenih), hkrati pa tudi širijo kulturno obzorje (38). Učenci se strinjajo s trditvijo, da manjšina omogoča boljše politične odnose sosednjih držav (48). Ali pa pomeni tudi prednost za gospodarski razvoj obmejnega območja? Kar 1/3 učencev se o slednji misli sploh ni opredelila, od ostalih pa večina (30) meni, da je ob narodnostno mešani meji gospodarski razvoj hitrejši. 41 učencev je potrdilo, da narodnostna manjšina ne pomeni ovire za skladen razvoj države.

Čeprav učenci v glavnem ne vidijo v prisotnosti manjšine večjih problemov za večinski narod ter njeno prisotnost za sodelovanje med sosednjima državama in razvoj obmejne pokrajine pozitivno vrednotijo, pa je vendar pri vsaki trditvi precejšen delež učencev, ki ne mislijo tako, in če zraven prištejemo tudi tiste, ki se niso opredelili, je le-teh precej: za trditev a - 16, b - 33, c - 14, č - 13, d - 31 in e - 19, kar pomeni od četrtine do polovico učencev pri vsaki trditvi.

Anketa je potrdila majhno poznavanje manjšin pri tretješolcih. Tudi stališča precejšnjega dela učencev do manjšin niso sprejemljiva, čeprav pozitivna vendarle prevladujejo. V času dinamičnega preseljevanja prebivalstva, ko je narodnostna mešanost razvitejših pokrajin vse večja, je ustrezen odnos do prebivalstva drugih narodnosti zelo pomemben. In najlažje je oblikovati pozitivna stališča do lastne narodnosti v zamejstvu ter izoblikovana stališča prenesti na avtohtone kakor tudi alohtone manjšine v SR Sloveniji.

Razvojne značilnosti osemnajstletnikov, kot so razvojno abstraktno mišljenje, močna kritičnost, osamosvajanje v mišljenju in vrednotenju in zato uporaba avtoritetam, zahtevajo premišljeno obravnavo vsebin, ki imajo poudarjen vzgojni cilj. Poudarjanje pravih stališč do manjšin, opirajoč se predvsem na čustva učencev, lahko povzroči nasprotno učinke, kot jih želimo. Pouk je potrebno oblikovati tako, da ob odpiranju problemov in iskanju racionalnih odgovorov na vprašanja učenci sami oblikujejo željena

stališča. To pa je mogoče le z aktivnostjo učencev pri pouku.

Poleg tega, da je anketa pokazala predznanje učencev in njihov odnos do manjšin, je imela tudi motivacijsko vlogo. Učenci radi rešujejo ankete, posebej če so anonimne. Odgovarjanje na vprašanja jih je miselno usmerilo v nov vsebinski sklop. Še bolj pa so jih zanimali rezultati ankete in vprašanja, na katera so zelo različno odgovarjali, so pomenila začetno notranjo motivacijo. V nadaljevanju se bom ukvarjala z metodično pripravo učne teme Zamejska Slovenija (za srednje šole).

Učna priprava teme Zamejska Slovenija (za 4 - 5 šolskih ur)

VIP - družbenojezikovna dejavnost, naravoslovnomatematični tehnik, učitelj
Razred: 3. ali 4.

Operativni vzgojnoizobraževalni smotri

- a) Znanje: - učenci imenujejo in pokažejo na zemljevidu pokrajine, kjer žive Slovenci v zamejstvu ter narodnosti v SRS,
- opišejo pokrajinske značilnosti zamejske Slovenije,
- povedo narodnostne pravice slovenskih manjšin in narodnosti v SRS,
- naštejejo ukrepe za zaščito manjšin,
- definirajo pojme: narod, narodnostna manjšina, naravna asimilacija, prisilna asimilacija, enosmerna dvojezičnost, dvosmerna dvojezičnost.
- b) Razumevanje: - razložijo položaj in vlogo narodnostnih manjšin na različnih stopnjah družbenega razvoja,
- utemeljijo potrebnost zaščite manjšin.
- c) Uporaba znanja: - razložijo sedANJI položaj slovenskih manjšin glede na družbenogospodarski razvoj zamejske Slovenije za vsako državo posebej,
- primerjajo in razložijo razvoj slovenskih manjšin v zamejstvu in narodnosti v SRS z razvojem večinskega prebivalstva istih pokrajin,
- razložijo vpliv pokrajinskih značilnosti na razvoj manjšin oz. narodnosti,
- ugotovijo vpliv manjšin na pokrajinski razvoj zamejstva.
- č) Usvajanje vrednot: v diskusiji prepričljivo izražajo demokratična stališča do reševanja problemov manjšin.
- d) Spretnosti diskutiranja: - učenci se prostovoljno in disciplinirano vključujejo v diskusijo,
- misel povedo jedrnato in razločno,
- do nasprotnih stališč so strpni, odgovarjajo argumentirano in ne osebno.

Učne oblike: frontalna, individualna.

Učne metode: razlaga, razgovor, demonstracija slikovnega materiala.

Učna sredstva in učila: episkop, grafoskop, prazne prosojnice, flomastri, stenski zemljevid SR Slovenije, tematska številka Geografskega obzornika o manjšinah, učbenik Geografske značilnosti Slovenije, Geografski leksikon CZ, Ustava SFRJ, prosojnica 17 - Slovensko etnično ozemlje iz kompleta

Slovenija.

1. ura

Uvodni del ure - motivacija in ponovitev

O Slovincih v zamejstvu in narodnostih v SR Sloveniji imajo učenci že nekaj predznanja. Čeprav je anketa pokazala, da je le-to, vsaj v opisanem primeru, zelo splošno in nenatančno, ga moramo uporabiti.

Za začetno motivacijo lahko učencem preberemo krajši članek ali samo odlomek iz dnevnega glasila, ki prikazuje manjšinska vprašanja. Lahko preberemo odlomek iz ustreznega Bevkovega ali Prežihovega literarnega dela. Na odlomek navežemo razgovor o manjšinah. Na tej stopnji predvsem ponavljamo dejstva in odpiramo vprašanja, ne razpravljamo. Odprta vprašanja napišemo na tablo.

Na stenski karti Slovenije učenci pokažejo in imenujejo pokrajine, kjer žive Slovenci v zamejstvu ter italijanska ter madžarska manjšina v SR Sloveniji.

Učenci definirajo (ponovijo) pojma narod in manjšina. Z vprašanji jih vodimo do vseh elementov definicij. Definicije preverijo v Geografskem leksikonu Cankarjeve založbe.

Narodna manjšina je skupina prebivalcev, ki živi na svojem etničnem ozemlju, vendar izven matične države (če ta obstaja) in se po raznih znakih (narodnost, jezik, vera, rasa itd.) razlikuje od večinskega prebivalstva istega območja.

Narod je posebna družbena skupnost, ki se afirmira šele z razvitejšimi produkcijskimi odnosi na določeni stopnji družbene delitve dela (povečini med razvojem kapitalističnega družbenega sistema, v novejšem času tudi socialističnega družbenega sistema npr. SZ), toda vedno na strjenem ozemlju in v okviru skupnega jezika in bližnje zgodovinske, etnične in sploh kulturne sorodnosti (Leksikon CZ, 1984).

V definiciji moramo posebej poudariti, da je družbenogospodarski moment odločilen za povezovanje prejšnjih lokalnih skupnosti v narod, ter da sta enoten jezik in skupna kultura samo olajšala oblikovanje večjega, toda enotnega notranjega tržišča.

Kako je z družbenogospodarsko osnovo pri narodnosti? Ko je narodnost z državno mejo ločena od matičnega naroda, se začne njen družbenogospodarski razvoj razlikovati in postaja vse bolj podoben razvoju večinskega naroda države, kateri pripada. Ali s tem nujno izgublja tudi svojo materialno osnovo, brez katere se slej ko prej asimilira? Pri slednjem vprašanju se moramo ustaviti. Ali je asimilacija manjšin nujnost? Učenci bodo verjetno želeli odgovoriti. Nekaj časa lahko namenimo diskusiji, vendar pustimo vprašanje odprto, saj nam lahko služi kot motivacija za osrednji del ure, odgovor nanj pa glavni smoter razlage.

Obravnava novih vsebin

I. Manjšine v pretežno agrarnih družbah

Z učenci ponovimo, kdaj je del Slovencev ostal v zamejstvu (konec 1. in 2. svetovne vojne) ter kakšna je bila tedaj njihova gospodarska sestava.

Ob ločitvi manjšin od matičnega naroda so bila obmejna območja pretežno agrarna. Slovenci so živeli na svojem etničnem ozemlju strnjeno, do mešanja z večinskim narodom je prihajalo samo na robovih in v večjih središčih. Ker je kmečka družba precej statična - ljudje so se malo preseljevali, niso potovali, v glavnem so se oskrbovali sami ali predvsem v najbližjem naselju, jezika večine niso potrebovali. Odnos večinskega naroda do manjšine je bil v tem obdobju praviloma zelo nestrpen. Manjšina je pomenila stalno potencialno nevarnost zaradi ozemeljskih zahtev sosednje države. Bila je neke vrste talec v meddržavnih odnosih, objekt politike brez vsakih pravic. Načrtno so jo potujčevali. Uradni jezik je bil jezik večine. Tudi v šolah, cerkvah manjšina ni smela uporabljati svojega jezika. Vendar pa je kljub pritiskom asimilacija potekala počasi. Manjšina je imela svojo zemljo, ki ji je pomenila gospodarsko osnovo, in manjšinsko ozemlje je bilo etnično enotno (pretežno po viru 2).

Učence vprašamo, kateri pisatelji in v katerih delih so opisovali potujčevanje Slovencev med obema vojnama (kolikor nismo tega uporabili za začetno motivacijo).

II. Manjšine v procesih industrializacije, deagrarnizacije, urbanizacije

Učenci ponove pojme: industrializacija, deagrarnizacija, urbanizacija. Procesu industrializacije, deagrarnizacije, urbanizacije so najprej zajeli večinski narod. Spremenila se je poklicna struktura prebivalstva, izobrazba je bila vse višja, močno je bilo preseljevanje v mesta in sploh je postala mobilnost prebivalstva vse večja. Sprememba načina življenja je prinesla tudi več prostega časa ter potrebo po rekreaciji in turizmu. V tem razvoju je manjšina zaostajala, saj so ostajala obmejna območja, posebno tista, kjer je živela manjšina, gospodarsko manj razvita (2).

Na določeni stopnji razvoja pa je postal tudi prostor manjšine za državo pomemben. Industrijska družba z vse večjo delitvijo dela potrebuje dobre povezave s sosednjimi in daljnimi pokrajinami. Na etničnem ozemlju manjšine, ki so ga imeli povsem za svojega, o katerem ima večina vso pravico odločati, so zgradili prometnice in drugo infrastrukturo. Pogosto so te pokrajine brez industrije postale privlačne za turizem in tudi druge gospodarske in negospodarske panoge. Ker kmečka manjšina ni imela dovolj svojega kapitala, je njeno pokrajino spreminjal predvsem večinski narod po svojih potrebah. Nova delovna mesta so zapolnili predvsem ustrezno izobraženi priseljenci večinskega naroda. Deagrarnizacija, ki je zajela manjšino, pa je pogosto pomenila izseljevanje v industrijska mesta izven matičnega ozemlja, kjer so lahko nekvalificirani delavci dobili delo (2).

Tako so procesi industrializacije, deagrarnizacije, urbanizacije spremenili prej etnično čisto ozemlje v narodnostno mešano pokrajino. Večinski narod je imel zagotovljene vse narodnostne pravice, manjšina pa je svoje izgubljala. Na mešanem ozemlju je prevladal tudi kot pogovorni jezik jezik

večinskega naroda. Izguba lastne gospodarske osnove (zemlje) in prese-
ljevanja so močno pospešili asimilacijo manjšine (2).

V družbenogospodarskih procesih sodobne družbe je dosti težje ohraniti
narodnostne značilnosti. Brez posebne zaščite manjšin, ki ji nudi ustrezno
gospodarsko osnovo za razvoj, se ta slej ko prej asimilira. Državi, ki
želi asimilirati manjšine, ni potrebno več nasilno potujčevati, dovolj je,
da podpira "naravno" asimilacijo. Z instrumenti gospodarskega, družbenega
in prostorskega planiranja lahko pospešujejo procese, ki niso prilagojeni
značilnostim in potrebam manjšine ter podpirajo njeno izseljevanje z ma-
tičnega ozemlja ter doseljevanje pripadnikov večinskega naroda in s tem
nastajanje etnično mešanega ozemlja.

Spoznanje asimilacijskih procesov sodobnih družb pa je vodilo demokratične
in humane sile k posebni zaščiti narodnostnih manjšin.

Zaključek ure

Uro zaključimo z začetnim vprašanjem. Ali ločitev manjšine od matičnega
naroda pomeni izgubo njene materialne osnove za razvoj in s tem asimila-
cijo? Ali se da proces asimilacije upočasniti, če že ne povsem ustaviti?
S kakšnimi ukrepi - pravicami lahko zagotovimo manjšinam enakopraven
razvoj? O vprašanjih naj učenci razmislijo do naslednje ure.

2. ura

Uvodni del ure

Začnemo z razgovorom ob vprašanjih, s katerimi smo prejšnjo uro končali.
Ukrepe za varovanje manjšine, ki jih učenci navedejo, zapišemo na tablo.

Ker je manjšina gospodarsko in številčno vedno šibkejša od večinskega na-
roda, je potrebno, da o svoji pokrajini odloča kot posebna in povsem ena-
kopravna skupnost ljudi in ne kot posamezniki, ki jih je lahko preglaso-
vati. Samo v okolju dvosmerne dvojezičnosti, kjer je jezik manjšine pov-
sem enakopraven in ga lahko uporabljajo tako v uradih, trgovini, šoli, kot
v vsakdanjem življenju in ga razumejo tudi pripadniki večine, kjer manjši-
na lahko izraža svoje kulturne posebnosti, predvsem pa, kjer je njihov
družbenogospodarski razvoj enakopraven razvoju večinskega naroda, lahko
manjšina ohrani svojo identiteto. Pomembno je tudi povezovanje z matičnim
narodom preko meje in neprestano obojestransko kulturno oplajanje.

Primer Avstrijcev na Južnem Tirolskem v Italiji je dokaz, da se manjšina,
ki ohrani lastno gospodarsko osnovo ter pobudo lastnega razvoja, kakor
tudi močne stike z matičnim narodom, lahko normalno razvija tudi v proces-
ih sodobne družbe. Njen razvoj je celo ugodnejši od razvoja Italijanov
v isti pokrajini.

Obraznava novih vsebin

III. Ali lahko manjšina pospešuje družbenogospodarski razvoj države?
Razvoj držav članic Evropske gospodarske skupnosti na vprašanje pritrjuje.

Vse večja delitev dela in nastanek svetovnega trga sta privedla do potrebe povezovanja čedalje večjih območij v enoten gospodarski prostor. Državne meje gospodarskih razvitih in povezanih držav (EGS, EFTA) izgubljajo vlogo zaščite notranjega trga. Pretok ljudi, blaga, kapitala preko mej je vse večji. Pri tako odprti meji lahko manjšina dejansko pomeni most med narodi ter pospeši sodelovanje med državami, saj prihaja do gospodarskega sodelovanja najprej na narodnostno mešanem ozemlju. V zahodnoevropskih državah se v obmejnih pokrajinah učenci uče kot prvi tuj jezik jezik sosednjega naroda, pa čeprav nimajo njihove manjšine. Na takšni stopnji razvoja se vprašanje, zaščita manjšine ali njena asimilacija ne zastavlja več.

Razlago zaključimo z mislijo Edvarda Kardelja. "Kakor so bili različni jeziki, različne etnične, kulturne značilnosti pred nastankom narodov, tako bodo tudi po njegovem koncu. Ljudje ne jeziki se bodo stapljali v višjo občeloveško skupnost, pri čemer te skupnosti različnost jezikov ne bo prav nič motila, tembolj, ker bodo ljudje z višjo splošno kulturo na splošno govorili več jezikov" (10).

Narod kot zgodovinski pojav bo torej slej ko prej prerastel v drugačno družbenoekonomsko povezanost ljudi. Toda potreba po pripadnosti družbeni skupnosti, ki govori enak jezik in ima skupen zgodovinski in kulturnoetnični razvoj, po čemer se razlikuje od drugih skupnosti, bo v svetu vse večje uniformiranosti pomenila vedno večjo vrednoto. Državne meje izgubljajo vlogo ločevanja pokrajin in sedanja ločitev Slovencev, kakor tudi drugih narodov, na več držav je prehodni zgodovinski pojav. Potrebno je ohranjati zavest skupni pripadnosti tako Slovencev v zamejstvu, kakor Slovencev v Jugoslaviji, saj skupaj ustvarjamo našo kulturo, ki s svojimi enkratnimi značilnostmi bogati evropsko in svetovno kulturo.

Razmišljanje o prihodnosti narodov bo učence pritegnilo. Tudi oni naj povedo svoje misli, ugovore.

Zaključek ure

Dosedanja predvsem teoretična spoznanja o razvoju manjšin nam bodo služila za boljše razumevanje položaja, vloge in problemov slovenskih manjšin v zamejstvu in narodnosti v SR Sloveniji. Pravzaprav bomo šele sedaj prišli do osrednje vsebine učne teme. Dobro poznavanje eoretičnih osnov bo omogočilo učencem aktivno vlogo v nadaljnjem pouku.

Literatura

3. ura

1. Priprava na diskusijo o problemih Slovencev v zamejstvu in narodnosti v SR Sloveniji.

2. Posamezne pokrajine zamejske Slovenije in narodnostno mešanega ozemlja v SR Sloveniji bomo obravnavali z diskusijsko metodo. Na diskusijo se bodo učenci pripravili. Pripravi lahko posvetimo celo šolsko uro, če pa nas priganja čas, naj se učenci pripravijo doma.

Učencem razdelimo vprašanja, na katera bomo naslednji uri iskali odgovore. Nekaterim razdelimo članke o manjšinski problematiki iz Geografskega obzornika (učencem damo samo po en članek), morda poiščemo še drugo literaturo, npr. kakšen članek o Osimskem sporazumu, ali sodelovanju Alpe-Adria,

(Razprave in gradiva, Ljubljana 1979, št. 9-10).

ostali učenci pa pregledajo temo Zamejska Slovenija v učbeniku. Vsi zelo na kratko (morda samo s ključnimi besedami) pismeno odgovore na vprašanja, na katera so v svoji literaturi našli odgovore. Izberejo naj tabele, karte, ki jih bodo projicirali in razložili ter morda posebno zanimive odstavke, ki bi jih želeli predstaviti vsem učencem.

Vprašanja za diskusijo

Na vsa vprašanja naj učenci odgovarjajo čim konkretnije in za vsako manjšino posebej!

1. Kje žive Slovenci v zamejstvu in narodnosti v SR Sloveniji?
2. Kakšne so naravogeografske značilnosti pokrajin, kjer žive?
3. Kolikšno je število manjšine in kako se je število spreminjalo skozi zgodovino? (O številu manjšinskega prebivalstva so zelo različne ocene. Opredeljevanje je otežkočeno zaradi etnične mešanosti v družinah. Po dosedanjih ocenah pripadnikov manjšin se opredeljuje za Slovence po narodnosti, po maternem jeziku in obvlada delno ali dobro slovenski jezik v Italiji dobrih 100.000 ljudi, v Avstriji med 50.000 in 60.000, na Madžarskem pa okoli 5.000 prebivalcev).
4. Kakšna je družbenogospodarska sestava manjšine v primerjavi z večinskim narodom v isti pokrajini?
5. Kakšen je vpliv industrializacije, deagrarizacije, urbanizacije na manjšino?
6. Kakšen je vpliv zaprtosti oz. odprtosti meje na pokrajino in posebej na manjšino?
7. Kakšen je vpliv pokrajinskih značilnosti na razvoj manjšin in manjšin na pokrajine?
8. Katere narodnostne pravice imajo manjšine zagotovljene?
9. kateri so problemi manjšin?
10. Kako reševati probleme manjšin?

Prilpavi na diskusijo posvetimo 3. šolsko uro oz. posredujemo učencem navodila za domačo pripravo na zaključku 2. ure. Pred pripravo morajo biti učencem jasni smotri njihovega dela ter potek naslednjih ur.

4. in 5. ura

Diskusija

Učenci se v učilnici tako razporede, da se med seboj dobro vidiijo. Pripravijo episkop, grafoskop in površine, na katere projeciramo. Pred razgovorom jih opozorimo, naj ne govore vsi hkrati. Kadar želiijo govoriti, naj dvignejo roko in čakajo na znak vodje. Misel naj povedo kratko, jedrnato, monologe bomo prekinili. Ugotovitve diskusije si naj beležijo v obliki miselnih vzorcev, če jih poznajo. Pet učencev zadolžimo, da beležijo na prosojnice. Vsak učenec beleži samo za eno pokrajino (Slovenci v Avstriji, na Madžarskem ...). Razgovor vodi učitelj.

Vsebina si lahko sledi po vprašanjih t.j. problemih in se pri vsakem vprašanju obravnavaajo vse manjšine ali pa za vsako manjšino pregledamo celotno problematiko. V prvem primeru bomo lažje primerjali in diskusija bo bolj živa, saj se bo ob vsakem vprašanju vključevalo več učencev. Celotno sliko vsake pokrajine pa bomo naredili ob utrjevanju. Za diskusijo bomo

potrebovali vsaj dve šolski uri. Ker na urniku v glavnem nimamo dveh ur skupaj, moramo zadnjih 10 minut vsake ure nameniti povzetkom diskusije. Pri tem lahko združujemo problematiko po območjih. Za osnovo ponavljanja nam služi zapis na prosojnicah, ki ga po potrebi dopolnimo. Tudi učenci si uredijo svoje zapiske. Če bodo zapisovali v obliki miselnih vzorcev, bo dopolnjevanje lažje.

Učitelji naj sodelovanje učencev v diskusiji in njihove prispevke sproti beleži (morda le z znaki) in na koncu ovrednoti. Učenci bodo raje sodelovali, učitelj pa bo mimogrede prišel do ocen. Zapišemo samo dobre ocene, znanje učencev, ki niso prispevali k diskusiji, pa preverimo pri utrjevanju ob koncu ure ali ob zaključku tematike. Tako bodo učenci tudi zunanje motivirani za sodelovanje v razgovoru. Manj samozavestnim učencem pri vključevanju v razgovor pomagamo. Učitelj mora dobro poznati gradivo, ki ga pregledajo učenci in z vprašanji, če je potrebno, spomni učence na bistvene ugotovitve, slikovite primere. Med razgovorom učenci predstavijo tudi zanimive karte, tabele. Morda so pri pripravi nekatere misli zapisali na prosojnico, ki jo pokažejo vsem učencem.

Pri utrjevanju snovi v naslednjih urah naredimo sintezo problematike po posameznih pokrajinah.

Zaključek

Z željo, da bi čim bolj aktivirali učence pri obravnavanju manjšin, sem predstavila samo en način obravnave Zamejske Slovenije z uporabo zbranih člankov Geografskega obzornika. Skušala sem dati poudarek geografskemu pristopu. Morda sem premalo povezovala s prispevki drugih strok oz. premalo opozarjala na korelacijo z drugimi učnimi predmeti, ki tudi obravnavajo manjšine. Zlasti z znanjem zgodovine je potrebno osvetliti sedanji položaj manjšin in narodnosti.

Možnosti drugačnih učnih priprav je seveda veliko. Ob koncu pozivam učitelje, naj opišejo svoje izkušnje o uporabnosti ali neuporabnosti tako člankov, kar velja tudi za predstavljeno pripravo za pouk geografije.

Literatura

1. Vladimir Klemenčič, Uvodna beseda
2. Vladimir Klemenčič, Karel Šiško, Izhodišna načela za vrednotenje sociogospodarskih in prostorskih problemov Slovencev v Italiji (Simpozij o sociogospodarskih in prostorskih problemih Slovencev v Italiji, januar 1977)
3. Vladimir Klemenčič, Slovenska in italijanska narodna manjšina v luči urbanizacije in odprte jugoslovansko-italijanske državne meje.
4. Vladimir Klemenčič, Matjaž Klemenčič, Položaj slovenske manjšine na Avstrijskem Koroškem v luči historičnih in socialnogeografskih procesov (Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes, Ljubljana 1984).
5. Janja Miklave in Ludvik Olas, Socialnogeografska analiza slovenskega Poratja na Madžarskem (Razprave in gradiva, Ljubljana 1979, št. 9-10).

6. Ferenc Hajos, Vladimir Klemenčič, Dvojezičnost v SR Sloveniji na madžarskem ozemlju Prekmurja (Referat z mednarodnega posvetovanja o dvojezičnosti v Bekezezabi oktobra 1975).
7. Vladimir Klemenčič, Italijansko prebivalstvo na narodnostno mešanem ozemlju na Koprskem v SR Sloveniji.
8. Vladimir Klemenčič, Funkcija in položaj jezika Slovencev v zamejstvu ter narodnosti v SR Sloveniji (Prispevek konference "Dvojezičnost - individualne in družbene razsežnosti", Ljubljana 1984).
9. Vladimir Klemenčič, Kulturna pokrajina v obmejnih območjih severozahodne Jugoslavije na območju Slovenije (Mednarodni simpozij Grenze und Kulturlandschaft, Basel, oktober 1981).
10. Edvard Kardelj, Vztrajen boj proti vitrom nacionalizma, Sobotna priloga, Delo, 11. maj 1985.
11. Pogovori "Zdravstvenega vestnika" z V. Klemenčičem o aktualnih vprašanjih koroških Slovencev, Informacije in komentarji, Celovec 22. junij 1985.
12. Vladimir Klemenčič, Koroški Slovenci danes, Obzornik 1986, št. 5, s. 55-60, Ljubljana.
13. Leksikon Cankarjeve založbe, Ljubljana 1984.
14. Geografija, Leksikon Cankarjeve založbe, Ljubljana 1977.

Diskusija

Učenci se v učilnici tako razpravljajo, da se med seboj dobro vidijo. Pripravo učencev na diskusijo vodijo učitelj in učenci. Učenci se v učilnici tako razpravljajo, da se med seboj dobro vidijo. Pripravo učencev na diskusijo vodijo učitelj in učenci. Učenci se v učilnici tako razpravljajo, da se med seboj dobro vidijo. Pripravo učencev na diskusijo vodijo učitelj in učenci.

UDK 911.3:323:15 Slovenci (450)

Klemenčič V.
61000 Ljubljana, YU, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, Aškerčeva 12
+ Šiškovič Karel

IZHODIŠČNA NAČELA ZA VREDNOTENJE SOCIALNO-GOSPODARSKIH IN PROSTORSKIH PROBLEMOV V ITALIJI

Avtorja prikazujeta obravnavo narodne manjšine kot skupnost z lastnimi značilnostmi ne le na jezikovnem, kulturno-prosvetnem in šolskem področju, temveč tudi na socialnem, gospodarskem in prostorskem vprašanju. Pri tem opozarjata na odvzemanje dela prostora, na katerem žive Slovenci in na premalo raziskan fenomen odprte meje.

UDK 911.3:323.25 (417.12+450-04)

Klemenčič V.
61000 Ljubljana, YU, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, Aškerčeva 12

SLOVENSKA IN ITALIJANSKA NARODNA MANJŠINA V LUČI URBANILACIJE IN ODPRTE JUGOSLOVANSKO-ITALIJANSKE DRŽAVNE MEJE

Jugoslovansko italijanska državna ni etnična meja. Položaj obeh manjšin, italijanske v Jugoslaviji in slovenske v Julijski Krajini in Furlaniji je ozko povezan s funkcijo odprte meje in z gospodarskim ter socialnim razvojem. Posebej je poudarjen položaj manjšin, urbanizacija in regionalno planiranje ob odprti meji.

UDK 911.3:323.15 Slovenci (436.5 = 863)

Klemenčič V.
61000 Ljubljana, YU, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, Aškerčeva 12
Klemenčič M.
62000 Maribor, YU, Pedagoška fakulteta, Koroška cesta

POLOŽAJ SLOVENSKE MANJŠINE NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM V LUČI HISTORIČNIH IN SOCIALNOGEOGRAFSKIH PROCESOV

Pogoj za pravilno razumevanje sodobnih manjšinskih problemov Koroških Slovencev je poznavanje razvoja njihove poselitve v alpskem prostoru. Prikazani so nekateri elementi politične zgodovine koroških Slovencev, razvoj strukture prebivalstva po narodnosti na Koroškem in položaj koroških Slovencev v sodobnih procesih gospodarske preobrazbe.

UDK 911.3 Slovenci (436.5 = 863)

Klemenčič V.
61000 Ljubljana, YU, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, Aškerčeva 12

KOROŠKI SLOVENCİ DANES

Članek govori o manjšinah kot dejavniku meddržavnega sodelovanja. Posebej prikazuje problem koroških Slovencev ne le tiste, ki zadevajo njihovo kulturo, jezik, temveč kot element prostora in gospodarstva.